

ться в умовах інформаційної ізоляції.

Пошуком нових моделей бібліотечного обслуговування сільського населення стала реорганізація системи бібліотечного обслуговування населення шляхом об'єднання сільських і шкільних бібліотек із підпорядкуванням їх відділам культури райдержадміністрацій. В порядку експерименту реорганізація впродовж 2002-2006 років здійснювалася у Рівненській області. З метою запобігання можливих кризових явищ, пов'язаних з ліквідацією сільських бібліотек та неможливістю виконувати ними свої суспільно значущі функції через невідповідність у фінансовому забезпеченні, колегія Міністерства культури і туризму України

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Взяти до відома довідку заступника директора департаменту мистецтва і регіональної політики – начальника відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек (Шевченко І.О.).

2. Відділу аналізу та прогнозування діяльності бібліотек (Шевченко І.О.), Українському центру культурних досліджень (Гриценко О.А.), Національній парламентській бібліотеці України (Вилегжаніна Т.І.) при плануванні роботи на 2007 рік передбачити здійснення системного наукового дослідження стану бібліотек у сільській місцевості. Вивчити можливість створення у 2008 році Державної програми «Сільська бібліотека».

3. Рекомендувати Міністерству культури і мистецтв Автономної Республіки Крим, управлінням культури і туризму обласних державних адміністрацій:

3.1. Вжити заходів щодо збереження діючої мережі централізованих бібліотечних систем та їхніх сільських бібліотек-філій; не допускати процесів децентралізації, закриття та ліквідації сільських бібліотек-філій, їх пере-

ведення до сфери управління сільських рад.

3.2. Передбачити у місцевих бюджетах видатки для поповнення фондів сільських бібліотек книгами та періодичними виданнями, утримання приміщень, ремонту та технічного оснащення, оплати пільг працівникам сільських бібліотек відповідно до чинного законодавства.

3.3. Передбачити створення регіональних програм «Сільська бібліотека», спрямованих на забезпечення бібліотечного обслуговування сільського населення стаціонарними або мобільними бібліотеками з урахуванням регіональної специфіки.

3.4. У районах, де відбулася децентралізація бібліотечної системи, забезпечити збереження самостійних сільських бібліотек, зобов'язавши органи місцевої влади створити умови для їх повноцінного функціонування.

4. Експеримент з реорганізації системи бібліотечного обслуговування сільського населення шляхом об'єднання сільських і шкільних бібліотек та створення єдиної системи публічно-шкільних бібліотек, проведений впродовж 2002-2006 років відповідно до розпорядження голови Рівненської облдержадміністрації № 431 від 22 липня 2002 р. за погодженням Міністерства культури і мистецтв України (лист від 5 липня 2002 р. № 12-3330/17) вважати таким, що відбувся в умовах Рівненської області; визнати його завершеним і рекомендувати продовження роботи об'єднаних публічно-шкільних бібліотек області у централізованих системах з підпорядкуванням відділам культури райдержадміністрацій.

5. Контроль за виконанням цієї постанови покласти на заступника Міністра О.Г. Бенча.

За голову колегії

Перший заступник Міністра

В.В. Корнієнко

ДО ПИТАННЯ БІБЛІОГРАФІЧНОГО ВІДОБРАЖЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ДОКУМЕНТАЛЬНОГО ПОТОКУ З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ (90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

УКРАЇНСЬКА БІБЛІОГРАФІЯ

Розкриваючи поняття “документальний потік”, автор, зокрема, зупиняється на наукових дослідженнях у галузі історичної бібліографії

ОДНА з пріоритетних наукових проблем сьогодення – вивчення галузевих документальних потоків (далі – ДП), адже саме вони віддзеркалюють стан і рівень розвитку наукових напрямів у певній галузі знання. Сучасна динаміка цих потоків, проблеми організації національних бібліографічних систем (правові засади, структура, функції) – є предметом багатьох досліджень у царині документознавства. Значні обсяги ДП, якими володіє людство у всіх предметних галузях, дозволяють досліджувати їх лише частинами – певний галузевий потік, потік окремих видів документів, потік документів за певний хронологічний період і т. ін.

Історія як суспільна наука виконує надзвичайно важливу громадсько-освітню функцію. Найбільша її цінність для сучасного суспільства полягає в тих результатах, яких вона досягла в пізнанні закономірностей історичного процесу: узагальнений досвід буття людства дає змогу відділити необхідне від випадко-

вого, загальне від одиничного, сформулювати закони розвитку суспільства. Внутрішньою основою історичної науки є постійне виявлення всієї сукупності фактів про різні події, явища та процеси суспільного життя, їхнє вивчення й об'єктивне висвітлення.

Колосальна кількість праць фактологічного характеру, що з'явилася саме в роки незалежності України, відображає освоєння істориками нових тем, напрямів, підходів. Після зняття обмежень доступу до документів, які знаходились у спецховищах, науковці отримали можливість дослідити закриті доти питання вітчизняної історії. Відбувалося накопичення матеріалів з проблем, що належали до переліку заборонених радянською ідеологічною системою, активізувався

О. Політова

процес заповнення лакун в історичних дослідженнях, пошуку нових методологічних концепцій, оновлення понятійно-термінологічного апарату історичної науки.

Специфіка історичного знання полягає у тому, що історики здобувають його не дослідним шляхом, не безпосередньо, а опосередковано, за допомогою історичних джерел [1], тож науковцями завжди багато уваги приділялося визначенню основних критеріїв оцінки інформативних можливостей різних груп джерел, ступеня їхньої цінності для історичної науки.

Наприклад, відомий вітчизняний вчений Л. Дубровіна наголошує, що документ як джерело – це основа історичної науки, і відзначає багатоаспектність самого поняття „документ”: „Документ за формою і змістом є об’єктом декількох спеціальних історичних дисциплін – джерелознавства, дипломатики, археографії, архівознавства, текстології, бібліотекознавства, документознавства, кодикології, книгознавства, інформатики тощо. Різні дисципліни розглядають це поняття під різним кутом зору, використовують як його сутність, внутрішній зміст, так і його комунікативні властивості й можливості. Документи, що вивчаються як джерела з метою добування фактів, є основною емпіричною базою дослідження історичної науки і розглядаються, передусім, як історичні джерела <...>. Такими історичними джерелами є усе розмаїття документів, що зберігаються в архівах, музеях, бібліотеках, державних установах та недержавних інституціях, діяльність котрих може бути вивчена через такий продукт соціальної діяльності, як документ – носій історичної інформації” [2]. Зокрема, у даній статті розглядаються документи, які визначені у Законах України „Про інформацію”, „Про бібліотеки і бібліотечну справу” як „матеріальна форма одержання, зберігання, використання і поширення інформації шляхом фіксації на папері, магнітній, кіно-, фотоплівці, оптичному диску або іншому носіїві” [3].

Історична наука більш ніж будь-яка інша галузь потребує інформаційного забезпечення не лише на рівні первинних документів. В умовах зростання обсягів таких документів жоден фахівець і навіть жодна окрема установа фізично не можуть виявити, зібрати, вивчити, зберегти й ефективно використати існуючі вітчизняні першоджерела. Про важливість введення до суспільного обігу документів, інформації, знань шляхом створення вторинних документів і основні концепції сучасного бібліографознавства (книгознавчу, документографічну, інформаційну, когнітивну) йдеться у недавній публікації М. Слободяника, присвяченій питанню структуризації комунікаційних наук [4].

Закон України „Про науково-технічну інформацію” (1997) передбачає систему аналітико-синтетичної переробки першоджерел, створення і поширення на її базі інформаційної продукції та послуг [3]. На практиці, на жаль, у країні відбувається, по суті, стихійне формування потоку вторинних документів. Держстандартом бібліографічні посібники визначені як „інформаційні видання упорядкованої сукупності бібліографічних записів...” [5]. У контексті висвітлення теми бібліографічного відображення документального по-

току історичного спрямування далі розглядатимуться бібліографічні посібники, визначені за суспільним призначенням як науково-допоміжні, а за особливостями документів, що відображаються, як галузеві.

Поняття „документальний потік” у бібліографічну практику введено ще в 60-ті роки ХХ ст. і визначалося як сукупність документів, що надходять у будь-яку систему комунікацій (автоматизовану інформаційно-пошукову систему, бібліотеку, книжковий магазин і т. ін.). Саме в ДП найповніше відображаються результати людської діяльності (наукової, практичної, художньої тощо), адже всі важливі факти і події так чи інакше фіксуються у вигляді окремих документів.

ДП постійно поповнюється новими документами, тому є унікальним способом накопичення відомостей про навколишній світ.

Що ж до бібліографічних посібників, то пізніше було доведено, що, по-перше, кожний із них являє собою формалізовану модельну конструкцію ДП. Моделювання вихідного об’єкта досягається засобами цілеспрямованого вибіркового відображення ДП і методами згортання (використанням штучно створеної бібліографічної пошукової і/або ідентифікаційної мови). По-друге, моделювання ДП бібліографічними засобами соціально необхідне, оскільки це свідомо заміна неконтрольованого, складного об’єкта ДП його бібліографічною моделлю, яка значно полегшує освоєння ДП користувачами. Проте для того, щоб бібліографічний посібник міг бути „замісником” ДП, необхідно забезпечити в ньому відповідну ступінь адекватності відображення цього потоку і сформульовані засоби досягнення цієї адекватності. Це можливо за умови використання формалізованих критеріїв подібності об’єкту, формалізованих засобів опису всіх входів у ДП, що бібліографується, і методики формалізованого виокремлення елементів ДП, які відповідають цим критеріям [6].

Загальновідомо, що у науково-дослідній роботі бібліографія відіграє визначальну роль, адже саме бібліографічні джерела фіксують стан розробки будь-якої науки, теми, допомагають виявити недостатньо вивчені проблеми, планувати й прогнозувати перспективи нових напрямів у певній науковій галузі. Зокрема, одним із найперших етапів у роботі історика є збирання опублікованих документів з теми дослідження, причому здійснюється воно у двох напрямках: перший – ознайомлення з новою літературою зі спеціальності; другий – ретроспективний пошук джерел із досліджуваної теми. Багатофункціональність історичної бібліографії, її важливе місце у професійній підготовці істориків сприяло тому, що вона стала однією зі спеціальних історичних дисциплін, яка викладається у вищих навчальних закладах [7].

Науково-допоміжна бібліографія існує, головним чином, як галузева і на відміну від державної (облікової) займається не тільки створенням бібліографічної інформації, але й доведенням її до споживачів, тобто бібліографічним обслуговуванням. В Україні існує розгорнута система науково-інформаційних установ – галузевих центрів всеукраїнського рівня (в тому числі бібліотек), діяльність яких пов’язана з науково-допоміжною бібліографією [8]. В галузі історії одне з

чільних місць у переліку таких установ належить Державній історичній бібліотеці України (далі – ДІБУ). Проведення наукової роботи в галузі бібліографії історичної літератури та видання своїх наукових праць і матеріалів визначені серед головних завдань цієї книгозбірні, створеної ще у 1939 році саме з метою сприяння розвитку історичної науки і освіти в країні.

З 1968 року Бібліотека розпочала підготовку поточного науково-допоміжного бібліографічного покажчика „Історія України” (до 1991 року – „Історія Української РСР”). Саме цей щорічник, на нашу думку, нині можна розглядати як оптимальне вторинне джерело інформації про опубліковані впродовж певного року документи з питань вітчизняної історії – як рєввинні, котрі містять у собі вихідну інформацію, так і ті, що є результатом аналітико-синтетичної переробки одного або кількох документів. Певний період (1994-1995 рр.) з метою більш оперативного інформування істориків була спроба випускати покажчик шоквартально, проте така практика себе не виправдала – авторам не вдалось у короткі строки переглядати необхідне коло видань, які в той час здебільшого виходили із запізненням.

Джерелами виявлення матеріалів для щорічника „Історія України” є не тільки державні реєстраційні покажчики – „Літопис книг”, „Літопис журнальних статей”, „Літопис авторефератів дисертацій”, „Нові видання України” та інші інформаційні й реферативні видання. З метою найповнішого відбору документів для якісного відображення стану наукових досліджень в різноманітних структурних компонентах історичної науки укладачі посібника уважно переглядають зміст усіх нових надходжень до бібліотеки – профільних періодичних і продовжуваних видань, збірників наукових праць та матеріалів наукових конференцій, конгресів тощо.

Після виходу постанови Кабінету Міністрів України від 10.05.2002 р. № 608 „Про порядок доставляння обов’язкових примірників документів” у ДІБУ активізувалася діяльність з поточного комплектування та доукомплектування профільними виданнями; зміцнилися її зв’язки з видавцями літератури історичної тематики; збільшився потік видань, отриманих на безоплатній основі; посилюється контроль за надходженням обов’язкового примірника, що загалом позитивно впливає на якість галузевого фонду книгозбірні та його бібліографічне відображення [9].

Тож, гіпотетично, поточний покажчик „Історія України” дійсно є важливим підґрунтям для реалізації моніторингової технології освоєння галузевого ДП, яка в останні роки все ширше застосовується дослідниками для вивчення структури потоку і закономірностей його розвитку, адже укладачами названого щорічника здійснюється цільове виявлення публікацій провідних наукових інституцій та відомих авторів, якісний відбір цінних у науковому значенні документів, селекція при пошуку „корисної інформації” за формалізованими критеріями і т. ін. В останні роки автори цього видання враховують усі зауваження наукових консультантів – фахівців з Інституту історії України НАН України щодо бібліографічного групування матеріалів; схема класифікації потоку друкованих видань і публікацій історичної тематики регулярно узгоджується з науковцями (питання періодизації, термінології та ін.) [10].

У роки незалежності спеціалісти ДІБУ підготували також ряд тематичних ретроспективних науково-допоміжних посібників: „Історія інтелігенції Ук-

раїнської РСР. 1917-1989 рр.”, (К., 1991), „Історичне краєзнавство в Україні: Питання теорії і практики” (К., 1992), „Репресії 20-30-40-х і початку 50-х рр. на Україні” (К., 1992), „Теорія, методика і практика бібліотечного краєзнавства. 1987-1996” (К., 1997) та ін.

Історичною бібліографією постійно займалися в цей період і національні бібліотеки, провідні державні книгозбірні, наукові та архівні установи, музеї, ВНЗ і навіть окремі фахівці-аматори, як, наприклад, М. Жарких [11]. Про період 1991-2005 рр. досить детально йдеться у великому оглядовому матеріалі С. Білоконя „Історична бібліографія України” в „Енциклопедії історії України” [12].

Таким чином, нині є всі умови для здійснення інформаційного моніторингу, який передбачає бібліографічне, статистичне й концептуальне стеження за розвитком профільних ДП і створює основу для підтримки управлінських рішень щодо їхнього функціонування. Дані такого моніторингу допоможуть фахівцям оперативно підключитися до найважливішого фрагмента галузевого ДП – публікацій провідних авторів, наукових колективів, журналів тощо. Дотримання технологій моніторингу та правильне використання методами дослідження ДП дозволяє вивчити ситуацію з будь-якої суспільної або наукової проблеми, визначити перспективи розвитку пріоритетних наукових напрямів, вирішити проблеми вдосконалення забезпечення фахівців науковою інформацією [13].

При цьому підкреслимо, що бібліографознавці називають історію (разом із юриспруденцією, економікою, інформатикою та ін.) серед інформаційно-пасивних галузей, тобто таких, що віддають свої публікації у періодичні видання інших наукових напрямів [14].

Переважно в усіх науках документально-комунікаційного циклу (архівознавстві, археографії, бібліографознавстві, бібліотекознавстві, книгознавстві, спеціальному документознавстві та ін.) сьогодні є актуальним питання моделювання документально-інформаційних процесів, пов’язаних з організацією функціонування документів [15]. Дослідження пріоритетних напрямів сучасної світової науки пов’язані з кількісною оцінкою наукових напрямів, в основу якої покладено показники впливу, що розраховуються для кожного наукового напрямку за аналізом динаміки цих показників.

У сучасних умовах інформатизації суспільства доступ до документальних джерел має забезпечуватися з належною повнотою, під якою слід розуміти не тільки якість обслуговування користувачів, тобто оперативність, зручний спосіб отримання інформації, доступність та інші складові сучасного інформаційного сервісу, але й повноту інформування у кожній науковій галузі, з певного її напрямку чи конкретної актуальної теми. Актуалізація історичної тематики, існуючі протиріччя між потребами в інформації та можливостями її отримати вимагають введення до суспільного обігу і системи комунікацій інформації про всі види вторинних документів. Тож дослідження такої важливої частини вторинного галузевого ДП, як науково-допоміжні бібліографічні посібники історичної тематики, є надзвичайно актуальним.

Найпершим орієнтиром у тому, як забезпечено ту чи іншу галузь наукової діяльності, є покажчики бібліографічних посібників, тобто бібліографія бібліографії. Проте в цьому питанні вже багато років є проблеми, які постійно піднімаються фахівцями.

Г. Швецова-Водка у своїй праці „Бібліографічні ресурси України: загальна характеристика” розкриває надзвичайно важливі функції бібліографії бібліографії – моделюючу, підсумовуючу, орієнтуючу, прогноуючу та управлінську, й підкреслює, що у вітчизняній системі посібників поточної державної бібліографії відсутній показник, присвячений суто бібліографічним посібникам, і повного охоплення бібліографічної продукції України чи про Україну поки що не досягнуто [8]. Зокрема, в історичній галузі відомості про сучасний потік вторинних документів розпорошено у значному обсязі універсальних і галузевих джерел бібліографічної інформації – поточних та ретроспективних.

Для вивчення інтенсивності випуску бібліографічної продукції з питань вітчизняної історії у роки незалежності, структури, динаміки та закономірностей розвитку цього документопотоку необхідно, перш за все, скласти бібліографію науково-допоміжних посібників історичного спрямування, що вийшли у світ у досліджуваний період. Такий галузевий показник другого ступеня певною мірою теж стане моделлю ДП вторинних документів з історії України.

Нині дані бібліографії другого ступеня ще недостатньо використовуються як засіб управління – для аналізу і оцінки результатів бібліографічної діяльності, її прогнозування та планування [8]. Отже, обґрунтування теоретико-методичних засад створення і розповсюдження вторинних документів історичної тематики теж залишається, на нашу думку, одним із актуальних наукових завдань сьогодення.

Список використаної літератури

1. Історична наука: термінол. і понятійн. довід. – К., 2002. – С.100.
2. Дубровіна Л.А. Методологічні засади історичних досліджень в бібліотекознавстві та документознавстві: базові принципи

та поняття // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2005. – № 1. – С. 26.

3. Інформаційне законодавство: Зб. законодав. актів у 6 т. Т. 1. Інформаційне законодавство України / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка, І.С. Чижа. – К., 2005. – 416 с.

4. Слободяник М.С. До питання структуризації комунікаційних наук / М.С. Слободяник // Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія. – 2006. – № 2. – С. 5.

5. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. – К., 1995.

6. Гордукалова Г.Ф. Документальний потік в бібліографічній діяльності: історія, теорія, технологія освоєння: Автореф. дис. ... д-ра пед. на-ук. / Г.Ф. Гордукалова. – СПб., 1992. – С. 6-7, 27-28.

7. Корольов Б. Бібліографія в науковій роботі історика / Б. Корольов // Іст. журн. – 2004. – № 1-2. – С. 69-71.

8. Швецова-Водка Г.М. Бібліографічні ресурси України: заг. характеристика / Рівнен. держ. гуманітар. ун-т. – Рівне, 2000. – 205 с.

9. Михайлова О.В. Надходження обов'язкового безоплатного примірника видань історичної тематики до Державної історичної бібліотеки України / О.В. Михайлова // Вісн. Книжк. палати. – 2005. – № 5. – С. 26-29.

10. Виноградова О.Б. Державна історична бібліотека України – джерельна база історичної науки / О.Б. Виноградова // Пам'ять століть. – 2006. – № 2. – С. 222.

11. Жарких М.І. Бібліографія Старої України. Зошит 1-10. – К., 1998-2003.

12. Білокінь С.І. Історична бібліографія України / С.І. Білокінь // Енциклопедія історії України. Т.3. Е-Й. – К., 2005. – С. 557-560.

13. Воскобойнікова-Гузєва О. Інформаційний моніторинг документного потоку як складова бібліотечно-інформаційного сервісу / О. Воскобойнікова-Гузєва // Наук. пр. НБУВ. – К., 2002. – Вип. 9. – С. 118.

14. Брежнева В.В., Минкина В.А. Информационное обслуживание: продукты и услуги, предоставляемые б-ками и службами информации предприятий: Учеб.-практ. пособие / В.В. Брежнева, В.А. Минкина. – СПб.: Профессия, 2004. – С. 44-45.

15. Кулешов С. Документознавство: Історія. Теорет. осно-ви / С. Кулешов; УДНДІАСД, ДАКККіМ. – К., 2000. – С. 85.

БІБЛІОТЕКА ЯК ОДИН ІЗ ЦЕНТРІВ РЕАБІЛІТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ В СУСПІЛЬСТВІ КОРИСТУВАЧІВ ІЗ ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

БІБЛІОТЕКА В СОЦІАЛЬНОМУ АСПЕКТІ

Стаття висвітлює погляд вітчизняних і зарубіжних бібліотекознавців на забезпечення користувачів з обмеженими можливостями комплексом бібліотечних послуг

У цивілізованих країнах осіб з різними інтелектуальними та фізичними відхиленнями називають «люди з особливими потребами», а не «інваліди» – як досі прийнято у нас.

Не секрет, що в нашому суспільстві по-різному ставляться до людей з обмеженнями у життєдіяльності. Це ставлення варіюється від розуміння, жально, співчуття, бажання допомогти – до неприйняття і байдужості [1, 9-10].

Директор Центральної спеціалізованої бібліотеки для сліпих ім. М. Островського (м. Київ) Ю. Вишняков зазначає, що протягом багатьох років політика суспільства по відношенню до людей з фізичними обмеженнями змінювалася. Пройшло багато часу, перш ніж

було здійснено перехід від ігнорування суспільством проблем інвалідів по зору до інтеграції та рівноправного включення їх у соціальне життя. Ці люди мають право користуватися послугами бібліотек всіх типів. Так, у ряді бібліотек університетів Німеччини, Канади, США створено інформаційні центри для даної категорії читачів. Університети вважають своїм обов'язком надавати студентам потрібні підручники у доступних для їхнього сприймання формах [3; 96].

Толерантне ставлення до всіх соціальних груп населення у багатьох країнах визначається гаслом: “Усі люди рівні”. Громадян із фізичними вадами від наро-

І. Долинська